

Adalékok a Horthy fasizmus kulturális politikájához Szegeden (1919—1929)

Az ellenforradalmi rendszernek kulturálpolitikai célkitűzéseinek végrehajtásában leghűségesebb fegyvertársa a katolikus klérus volt. Miután Szegednek az ún. kultúrfőlény hirdetésében elsőrendű szerepet szánt a Horthy-fasizmus, mindenekelőtt ezt a pozícióját kellett a klerikális reakció hadaival megerősíteni.

A jezsuiták nem is késlekedtek. A sajtó már 1920 júliusában hírt ad arról, hogy Zadravecz páter szegedi szerzetesei erősítést kaptak a nagyszombati jezsuiták személyében, akik állandó szegedi tartózkodásra rendezkedtek be.

Zadravecz a tisztí különítmények támogatására kuláklegényeket toboroz. Katonái „Zadravecz szittyái” néven váltak hirhedtekké. Különösen a „nemzeti hadsereg” fővezérségében végzett szervező munkája jutalmául 1920. augusztusban a kormányzó a hadsereg tábori püspökévé nevezi ki.

Néhány esztendő alatt Zadravecz mellett a politikai vezetés homlokterébe kerülnek a papi reakció olyan illusztris alakjai, mint Vass József népjóléti miniszter, gróf Mikes püspök, a legitimisták egyik vezető embere és a kurzus egyik leglelkesebb ideológusa, Prohászka Ottokár püspök. Glattfelder püspök a kormány támogatásával ebben az időben Temesvárról Szegedre teszi át székhelyét.

Számtalan tény igazolja, hogy a klérus megérdemelte az ellenforradalom feltétlen bizalmát. Nem volt a „keresztény-nemzeti” politikának egyetlen olyan motívuma sem, amelyben a katolikus egyház vezetői ne nyilvánították volna az elsők közt legteljesebb egyetértésüket, ne álltak volna mindjárt a népellenes célok mögé. Híveiket is e célok érdekében igyekeztek mozgósítani. A szegedi katolikus leányifjúság gyűlésén Zadravecz püspök és Schioppa Lőrinc pápai nuncius sugallatára olyan határo-

zatot hoztak, amelyben leszögezik, hogy minden erejükkel igyekeznek felfogásukat a társadalom valamennyi rétegében érvényesíteni, s azt is megfogadták, hogy ezentúl csak katolikus napilapokat olvasnak és terjesztenek.

Zadravecz azt is érzékelteti a Vitézi Szék szegedi hangversenyén elhangzott beszédében, hogy céljaik elérésére semmilyen eszköztől sem fognak visszariadni. „Amikor az erők együtt lesznek, — mondotta — megszűnik a belső testvérharc és ajkukra fagy a kacagás a szomszédoknak, akkor legyőzetik minden belső és külső ellenség.”

Főleg a klérus „érdeme”, hogy Szegedet a Habsburg-ház ideszakadt tagjai is megtisztelték időnként. — ugyáncsak az ellenforradalmi rendszer társadalmi pozíciójának megerősítése érdekében. — Így pl. Izabella főhercegnő a DEMKE 1922-es Petőfi ünnepségén is megjelenik kíséretével. Látogatása hatalmas összeget emészt fel a város pénzéből.

A szélsőséges fajgyűlöletnek valóságos megszállottjai voltak az ún. fajvédő egyesületek. A kormányzat támogatásával különösen az ellenforradalom első hónapjaiban szaporodtak el gombamódra Szegeden is. Édes gyermeküként születik meg 1922 decemberében, alig egy hónappal Mussolini uralomra jutása után, a magyar fasiszta (hungarista) tábor.

A fajvédő egyesületek jövátéhetetlen erkölcsi, politikai károkat okoztak a szegedi tanulóifjúság körében, s magyarkodásukkal a szegedi középrétegek egy részét is megtévesztették. Gyakran a hatóságokat is megelőzve, szervezett erőszakkal rohantak a legcsekélyebb demokratizmus letörésére. Fellépésük a proletárforradalomtól való félelem hisztériája volt.

Az Ébredő Magyarok Egyesülete szegedi gyűlésén Benárd Ágoston, a Nép

főszerkesztője halasztást nem tűrő feladatként jelölte meg a „destrukció” tudatos munkával való eltiprását. Úgy látja, hogy ha ezt nem teszik, éppen úgy végveszélybe södrődhet az ország, (értsd az uralkodó osztály), mint néhány évvel azelőtt. Szavait a hallgatóság ilyen közbeiktatásokkal fűszerezi: „Ezer zsidót kell naponta felakasztani! Be kell tiltani a destruktív lapokat!”. A hozzászólók közül Turchány Egon a résztvevők eljénésétől és tapsától kísérve hangsúlyozta, hogy „milyen fontos a társadalmi szervezettség, amit csinálnak és amelynek Héjas és Prónai a vezető emberei”.

A pogromlovagok azonban nem tudnak maguknak tömegbázist teremteni Szegeden. Erőszakoskodásokkal tudják csak az amúgyis megfélemlített állami alkalmazottakat, illetve egy részüket akcióikba bevonni. Ilyen volt az Egyesült Kereszténység Nemzeti Ligájának nagygyűlése, amelyen a „destruktív sajtó” ellen tüntettek, s ahol a „tömegeket” hivatalból kivezényelt pedagógusok, diákok stb. alkották.

A fajvédő szervezetek románellenes kirohanásai napirenden vannak. A Szegedi Új-nemzedék naponta intéz durva támadásokat a szomszéd népek ellen. Čapek cseh író R. U. R. című darabjának bemutatása ellen a lap szélsőjobb-oldali akciót szervez. Izgatására a fasiszta diákszervezetek tagjai, tényérsapkás egyetemi hallgatók a színház főbejárata elé hatalmas táblát helyeztek el ezzel a felírással: „Becsületes magyar nem nézi meg Čapek CSEH író darabját.” A bemutató előadást fujolással, fütyüléssel, bűzbombák hajigálásával igyekeztek lehetetlenné tenni. Hiába jelentette ki a színpadról Rubinyi Tibor színész, hogy ő Kassán az „Ember tragédiájá”-ban szerepelve tapsot kapott az ottani közönségtől.

*

A városban folyó kulturális tevékenység szempontjából nagy jelentősége volt a Dugonics Társaságnak, amely ekkor már több évtizedes múltra tekintett vissza. A társaság nem az ellenforradalom produktuma. Nem is tartozik az ellenforradalmi rendszer hivatalos intézményei közé. Ez bizonyos árnyalatokat jelent a társaság javára. Hangsúlyozzuk azonban, hogy csak árnyalatokat. Tények sora bizonyítja, hogy egészében véve a társaság nemcsak, hogy nem tudott elszakadni a rendszer támogatásától, de egyenesen annak szolgálatába áll-

lott. Ez természetes is, hiszen fő bázisa ugyanabból a polgári értelmiségből és középosztályból került ki, mint a város minden más intézményének vezető gárdája. Letagadhatatlan annak jelentősége, hogy a tagok sorában Juhász Gyula és Móra Ferenc személyében olyanok is vannak, akiknek művészeti és politikai teljesítményei messze túlnőnek a társaság keretein. Mindez azonban nem tudja átformálni a társulat kulturális és politikai arculatát, amely nem kéri. hanem belesimul az ellenforradalmi időszak általános kulturális tevékenységébe. Hogy mégis itt találjuk őket, annak egyéb okai vannak, amelyek közül néhányat még a továbbiakban érinteni fogunk.

Nem vitatható, hogy a társaság munkája általában igényli a tudományosságot, de az sem kétséges, hogy legtöbbször ezzel is a kor hivatalos politikai törekvéseit igyekeznek igazolni. Óvatos, nyárspolgári békeségre vágyó egyéniségük persze nem ragadtatja őket szélsőségekre. Örömmel konstatálják 1920-as közgyűlésükön, hogy a forradalom zavaros ideje után a Dugonics Társaság hajója immár révbe jutott, s nincs már semmi akadály a csendes vitorlázásnak a síma víz tükre.

Közvetlenül a Tanácsköztársaság bukása után határozottan leszögezik, hogy a proletárdiktatúra bénító hatását, mind szellemiekben, mind anyagiakban érezték.

Akadnak túlbuzgó tagjaik, akik még a hivatalos felszólítás előtt, a Kiszfaludy Társaságot is megelőzve, javasolják a proletárdiktatúra alatt szerepet vállalók kizárását a tagok sorából. Az igazgatótanács azonban gondosan mérlegelve a körülményeket, megvárja, hogy mit tesznek a többi társaságok. Négy hónap múlva aztán, a Kiszfaludy és a Petőfi Társaság példája nyomán, gondolkodás nélkül kizárják Bródy Mihályt és Szalai Jánost.

A tagok igazolását végző bizottság (Homor István, Cserny Mihály és Palotás Fausztin) jegyzőkönyve és a tagoknak az igazoló lap kérdéseire adott válaszai egyaránt tükrözik, hogy a társaság készséges kiszolgálója az ellenforradalomnak, ugyanakkor azonban lokálpatriotizmusukkal gondoskodnak arról, hogy a már kétségtelenül nagy névre jutó szegedi írókat, nagyműveltségű osztályos társaikat kiragadják a megtorlást végző hatóságok karmai közül.

A kétségtelenül „kompromittált” Mórát a jegyzőkönyv hosszas magyarázko-

dással mentetgeti. „Némelyek őt veszedelmes kommunistának tartották, pedig a látszat csal: ugyanis a Szegei Naplónak a kommün alatt éppúgy annak szolgálatában kellett állnia, mint az összes magyar újságoknak. És ezen idő alatt a Szegei Naplót nem Móra Ferenc ír szerkesztette, hanem a kinevezett bizalmi férfiak.”

Juhász Gyula „írásbeli választ nem adott, Cserzy Mihály úr Móra Ferenc úr közvetítésével arról értesült, hogy betelvévén, nem válaszolhatott, de kinyilatkoztatja, hogy legjobb hite és lelkiismerete szerint nem vétett a nemzeti eszme és magyarság ellen.” Mondani sem kell, hogy Juhász Gyula számára más értelme van e soroknak, mint amilyen értelemben a társaság felhasználta a költő „igazolására”.

Gracza Jánost, annak ellenére, hogy tagja volt a második forradalmi végrehajtó bizottságnak, és titkára volt a Városi Alkalmazottak Szakszervezetének, a társaság igazolja, mert „bár a bizottság nem tartja helyesnek ezen állásfoglalását, — mondja a jegyzőkönyv —, de tekintve a lethargikus állapotot, mely a nagy intelligenciát megdermesztette, mint a terror és bizonytalanság hatása alatt véghezvitt cselekedetet, jóakaratúlag bírálja és igazolásra ajánlja”.

Voltak-akik Nagy Zoltán kizárási javaslatával sem értettek egyet. Tonelli Sándor mondja az 1920-as közgyűlésen: „Vagy ne rendelt volna el inkvizíciót az igazgatóság, vagy csinálta volna a dolgot komolyabban. . . kénytelen megállapítani, hogy az indítványa (ti. Nagy Zoltáné — K. Gy.), mely ezt az ügyet megindította a morbus konjunkturális tünete . . .”

A közgyűlésen természetesen Kiss Ferenc kivételével változtatás nélkül elfogadták az igazoló bizottság javaslatát. Mint ahogyan az igazoló lapokra adott válaszokból kitűnik, a társaság jórésze nemcsak egyetértett, hanem helyeselte is a proletárdiktatúra elítélését, sőt ellenforradalmi érdemeikre hivatkozva, kirohanásokat intéztek a munkáshatalom ellen.

Főfeladatuk volt, — mint többször hangsúlyozzák — „fönntartani az összeköttetést az ostromlott magyar szigetekkel a magyar szó, a magyar írás, a magyar gondolat eszközeivel.” Mint a revizionista politika hívei, testületileg csatlakoznak a Délvidéki Ligához, s határozatban hangsúlyozzák, hogy „a Dugonics Társaság . . . a harang harsogását túlszárnyalóan zengi a nemzeti őserő elpusztíthatatlanságának himnuszát, hogy zörgesse meg a kék magasban az Isten

kapuját, aki az élet gazdag asztalát egyformán megterítette a föld minden fajai és nemzetei számára”. Deklarációikban gondosan ügyelnek arra, hogy a politikamentesség jelszavaival egyeztessék össze magatartásukat. „Szegei irodalmi társasága — mondják — minden politikai változástól függetlenül önmagához marad következetes akkor, amikor csatlakozik ahhoz a programhoz, amelyet a fővárosi irodalmi társaságai adtak működésük újrafelvételekor.”

E program alapján hozzák harmóniába felolvasó üléseiken a kor eszméit, a nemzeti irodalom tradícióival és a speciális szegei szempontokkal. E politikus megfogalmazott tételek aztán lehetőséget adnak arra, hogy politikaellenességük hangsúlyozása mellett is a rendszer szolgálatára lehessenek.

Óvatosságuk a tagfelvételeket illetően egyoldalú. Az 1920-as közgyűlésen Szalay József elnök bejelenti, hogy „. . . az elnökség az üresedésben lévő tagsági helyek betöltésére nem tesz javaslatot, ami bizonyos szempontból talán indokolt is, mert a tagok megválasztásánál nem felesleges az óvatosság, s ajánlatos megvárni a viszonyok tisztulását.” Ez persze nem akadályozza meg őket abban, hogy Zadravecz püspök felvételét a közgyűlés elé terjesszék. Felolvasó üléseik programjában a „tisztán tudományos” vagy irodalmi témák mellett ilyenek is sűrűn szerepelnek, mint: „Irredenta költeményekről”, „A keleti kérdés és a turannizmus”, „A franciskánusok 200 éves jubileuma” (Zadravecz István tolmácsolásában), „Erkölcsi megújulás”, „A magyarság terjeszkedése”, „A magyarság térvészése”.

Anyagi nehézségeik mellett, annak ellenére, hogy 25 esztendő óta tradicionális előkelőségüket kell ezzel megtörni, belépődíjat szednek 1920-ban a felolvasó üléseiken, hogy a jövedelemből támogatást nyújtsanak az ún. „nemzeti hadsereg”-nek. Czimer Károly az akció megindulásakor „A nemzeti hadsereg történelmi előzményei” címen tart előadást a társaságban. Ugyanebben az időben minden latolgatás nélkül azonnal elvetik a társasághoz forduló, nehéz anyagi gondokkal küzdő írók legcsekélyebb anyagi megsegítését is.

A tárgyalt időszakban könyvkiadásukat is jórészt a hivatalos kultúrpolitika szolgálatába állítják. Móra, Juhász, de még a névadó Dugonics műveinek kiadásáról szó sincs. Ezzel szemben kiadják a 200-ik évfordulóját jubiláló kegyes tanítórend ünnepén elhangzott előadásokat. Amikor pedig kinyomtatják a Pető-

fi és Madách ünnepeken elhangzott — egyébként nem különösebben maga színvonalú — előadásokat, még az is el- lenzésre talál a társaság tagjai között. Czimer Károly barbár provincializmussal kijelenti, hogy mi sem indokolja a Petőfiről és Madáchról szóló tanulmányokat, hiszen „egyik sem látta soha- sem Szegedet, és írásaikban Szeged neve még csak elő sem fordul”.

Az ellenforradalommal rokonszenvező egyesült irodalmi társaságokhoz, a Fáklyatartókhoz való csatlakozását a Dugonics Társaság azonnal bejelenti. A Fáklyatartók 1920-as „Szegedi irodalmi pünkösöd-vasárnapján” kötik meg e frigyvet. Ez alkalommal Pekár Gyula így fogalmazza meg az egységfrontba lépő társaságok fasizmustal már nem is csupán kacérkodó nézőpontját és feladatát: „Világtörténelmi törvény az, hogy alacsonyabb kultúrájú népek tartósan le nem nyugózhatnak magasabb kultúrájú népeket, vagyis angolul szólva az indián nem uralkodhat az angol fölött. Magyarra lefordítva ugyanis kategorikus parancs a mi számunkra. Nekünk azt kell bebizonyítanunk, hogy a mi ezredéves kultúránk magasabb, mint ama népségekné a kultúrája, amelyek most olyan császári alűrökkel bitorolják határainkat.”

E korai „kulturáfolényes” nyilatkozat árnyékában már a „Szegedi irodalmi pünkösöd-vasárnap” műsora is csak giccses, dilettantizmust, szellemi mérget szolgáltatott a közönségnek. Elegendő néhány műsorszám szerzőjét és címét idézni: Pekár Gyula: A bús idegen. (novella), — Kozma Andor: Haláltánc (költemény), — Szávay Gyula (a Petőfi Társaság főtítkára, a Dugonics Társaság tagja, szegedi költő): Két öreg kisaszszony meg egy zenélő óra.

Bár Juhász Gyula tagja a Dugonics Társaságnak, irodalmi munkássága és írói magatartása teljesen független attól. A társaság légköre szemmel láthatóan nem felel meg a költőnek. Ebben az időben több esetben hírt ad a sajtó arról, hogy Juhász Gyula körül kisebb-nagyobb írói csoportok verődnek össze. Egy alkalommal „Fészek” néven irodalmi asztaltársaságot alakítanak. Máskor „Tisza” étteremben rendeznek kéthetenként nagyszerű irodalmi esteket. Ezek a kísérletek nélkülözik a hivatalos kulturális szervek támogatását. Juhásznak a társasághoz való viszonyát olyan forma magatartás jelzi, amely „a modern pokolban és... a sokat emlegetett és lenézett... vidéken” a tehetséges fiatal művészek kinevelésének, támogatá-

sának lehetőségét látja a vidéki irodalmi társaságokban is.

Az ellenforradalmi rendszer nyomása alatt Juhász Gyula is meggyőződött arról, hogy a maga és művésztársai érdekében kénytelen igénybe venni egy a rendszer által támogatott irodalmi társaság lehetőségeit. S ezt annál is inkább megtehetette, mert a Móra Ferenc és Szalay József a „literátus főkapitány” által irányított társaság jónéhány tagjának szenvedélyes irodalomszeretete mindenkor nagyra értékelte írói munkásságát és baráti kapcsolatban voltak vele. Emellett Juhász is óhajtott a liberális polgárság és munkásság összefogását a Horthy-fasizmus olyan szélsőséges intézkedései ellen, amelyeket az internálások, és a demokratikus kultúra kérlelhetetlen megfojtása, a numerus clausus és a nyílt választás jellemeztek. Ebben a vonatkozásban rem kételkedés, hogy vele egyetértőkre talált a Dugonics Társaság tagjai közül is.

Természetes, hogy a fentiek közel sem merítik ki Juhász Gyula és a társaság kapcsolatának kérdését. Ennek teljes tisztázása még kutatásra vár.

Móra Ferenc nagyobb jelentőséget tulajdonít a társaságnak, mint Juhász Gyula. A 25 éves társaság tradícióinak legalábbis látszólagos megőrzése érdekében, s nem utolsó sorban főleg kutatói és irodalmi munkásságát biztosító egzisztenciális helyzetének megtartásáért vállalja a gyakori erőszakot önmagával és elveivel szemben. Főtítkári feljegyzései számos esetben példázzák, hogy a Dugonicstól Tömörkényig eljutó szegedi irodalom továbbélése és egy jobb rendbe való esetleges átmentése érdekében csak „minimális programjának” végrehajtására gondol. S ez a minimális program belefér a társaság törekvéseibe is. Ha néha-néha túllép ezen a határon, beleütközik a társaság hivatalos korlátaiba. Ilvenkor a belső béke megtartásáért azonnal visszavonul. Az ilyen visszavonulásai nem jelentik demokratikus elveinek teljes feladását, csupán véleményének a saját számára való megőrzésével, kényszerhelyzetből fakadó megalkuvást.

A Dugonics Társasággal való viszonyának tökéletes tisztázása nem feladatom, de a fent elmondottakat, a sok hasonló példa mellett, igazolni látszanak az alábbiak:

A Dugonics Társaság 1921-es közgyűlésén társadalompolitikai műre hirdetett pályázatot. Beérkezett „A világfelfogás mint társadalmi probléma”

című pályamunka. Elbírálását Balassa Árminra, Szalay Józsefre és Móra Ferencre bízták. A bírálóbizottság munkája közben vita kerekedett Móra és Balassa között. A vita Móra visszavonulásával ért véget. Meghátrolását a következőkben indokolta: „... magamévá teszem a többségi véleményt, mely szerint a pályázó tanulmány nem fedi a kitűzött pályázatot, az nemcsak bíráló társaim iránt való tiszteletből történt, akikkel szemben az ügynek semmi esetre sem használó vitát provokáló kisebbségi véleményt benyújtani nem akarok, hanem azért is, mert okom van félni attól, hogy amennyiben a tanulmány mai formájában mint a Dugonics Társaság jutalomnyertes napvilágot lát, szándékos félrevezetők részéről gonosz megítélésnek teszik ki a társaságot. Én talán eleget bebizonyítottam már, hogy elég bátor harcosa vagyok a gondolatszabadságnak s azt is bevallom, hogy a harcban álló világnézetek közül nekem az a szimpatikusabb, amely felé a szerző is hajlani látszik, s amelyet a mai gyakorló politika a talpa alatt tart, — *mindazonáltal a mai viszonyok között jobban féltem a társaságot, mint amennyire szeretem a világnézetemet.*” (Kiemelés — K. Gy.)

A vitatott pályamunka ma már felkutatathatlan. A vita jegyzőkönyvéből is kiviláglik azonban, hogy témáját a társaságénál haladóbb szellemben tárgyalta. S bár Móra rokonszenvet érez a tanulmány írói nézetével, a társasági és a hivatalos vezető körök jó kapcsolatait féltve félreáll a pályamű jó jutalmazásáért folytatott polémiájában.

A bírálóbizottság vitája egyébként más szempontból is tanulságos. Ennek során ugyanis Balassa kifejté azt az álláspontot, amely a Dugonics Társaság közfelfogásának sokkal inkább megfelel mint Móra utóbb visszavont véleménye: „... a hit akár vallásbeli, akár természettudományi, de mindenesetre lelkiismeretbeli, amihez harmadik személynek nyúlnia nem szabad.” „A nép maga azonban a kinyilatkoztatott vallásokból magábaszívott hit erejének oltalmát erősebbnek tartja minden kísértésnél, annak értékét nem tekinti problematikusnak és pedig azért, mert hisz, mert hinnie jól esik és mert életösztönének hatása alatt átérti, hogy ha ezt a hitét is elveszít tőle, állattá, süllyeszti, akármit is mond a tudomány a világnak teremtéséről vagy keletkezéséről, sejtve inkább, mintsem bármit is tudva.”

Persze Mórának igen komoly okai voltak arra, hogy ne fordítson hátat a társaságnak, hogy bár — mint maga mondja — fekete hajjal állt a társaság szolgálatába, csak fehér hajjal távozzék annak éléről. A szegedi kulturális élet szolgálatába — bármilyen szűk keretek között is — Móra fő életcéljai közé tartozott. Ezért vállalt keserű megalkuvásokat, visszavonulásokat. A társaságból való kiválás az egyetlen lehetséges fórum elvesztését jelentette volna. Viszont ebből a helyzetből folyik, hogy Móra a társaságénál haladóbb világnézete és politikai fel fogása nem juthatott érvényre. sőt nemcsak hogy kisebbségben volt, hanem általában felszínre sem kerülhetett.

Érintettük már a Dugonics Társaság nyilvános ünnepi műsorát, amelyet Pekár Gyula nyitott meg. Bár ez szerény, de jellemző adalék a társaság kulturális tevékenységének szokványos színvonaláról. Ebben a tekintetben a társaság általában sem többet, sem pedig kevesebbet nem produkált, mint egyéb kulturális szervek. Némileg más a helyzet a tudományos felolvasó üléseken. Itt megmegszáll időnként valamelyes modern tudományosság, egyes szakmájukat kiválóan művelő természettudósok ösztönös materializmusa, de a haladó tudományosság elsősorban a társadalomtudományokban teljesen háttérbe szorul.

*

Ami a Horthy-fasizmus kulturális politikájának tömegbázisát illeti, az természetesen azonos általános politikájának tömegbázisával: vagyis az ún. középosztály. Amint az uralkodó körök hirdették, ebben éli a nemzet történelmi életét, és történelmi hivatása, hogy elvégezze a nivellálást az arisztokrácia és a nép között. Hivatalos képviselői megnyilatkozásaikban számtalanszor utaltak erre:

Aigner főispán a róla elnevezett telep iskolájának alapkövetésénél kiemelte: „... a munkásság belátja és átérti, hogy ő is magyar test és magyar vér. Belátja, hogy nincs, ami elválassza a polgárságtól és hogy a nemzeti lobogó alatt kell együtt munkálkodni a polgársággal.”

A magyarság egységes kultúrájának és irodalmának állandó emlegetése is olyan hangsúlyt kapott, amely ugyancsak az osztályellentéteket igyekezett leplezni.

A város vezetőségében még polgári értelemben vett igény sincs a kultúra

íránt. A hanyatlás az első világháború előtti időkhöz képest is számottevő.

A „keresztény-nemzeti” irányzat korlátoltságát és szűkkeblűségét számtalan kultúrpolitikai tény is mutatja. Íme egy a sok közül. A fogadalmi templom építése során egy Árpád-kori templommaradvány, az ún. Demeter-torony került napfényre. Az értékes műemlék további rendeltetésével kapcsolatban háromféle terv merült fel: a torony vagy kultúr-történeti múzeum, vagy hősök emlékműve, vagy pedig keresztelő kápolna legyen. A torony alatti illetékesek a keresztelő kápolna terve mellett nyilatkoztak. Korántsem a stílszerűség megóvására, hanem aktuális kultúrpolitikai okokból.

A város kulturális vezetői és a polgárság hivatalos művészeti és irodalmi szervei felszines, ünnepi megnyilvánulásait a „hivatalos kurzus” kultúrpolitikai törekvéseinek jegyében rendezték meg. Hazafias ünnepeiken irredenta költeményeket szavalnak. Zászlós, csokros fogadtatásban részesítik a kor horthysta reprezentáns alakjait. Szokványos magyarkodó frázisaikat puffogatják akár kápolnaszentelésről, akár az Izabella királyi hercegnő által megnyitott kézimunka kiállításáról van szó.

*

Külön kell szólnunk a Petőfi centenáriumról, amely országosan is, Szegeden is a politikai és kulturális életben egyik próbaköve volt a hivatalos kurzusnak.

Már az 1922-es decemberi országgyűlési botrány megmutatta, hogy Petőfi szelleme milyen terhes örökség az el-

lenforradalmi rendszer számára. Mikor az egyik képviselő a Petőfiről szóló megemlékezés nyomán a magyar népköztársaság emlékét idézi, tajtékzó haragot vált ki a képviselőház kormánypartii és szélsőjobboldali többségéből.

Csak Petőfi teljes és durva meghamisítása, életműve lényegének letagadása, valódi értelméből történő kiforgatása után válik lehetségessé a rendszer urainak, hogy szájukra vegyék a költő nevét. A szegedi centenáriumi ünnepek is Petőfi emlékének meggyalázása jegyében folynak. Talán elég idézni, hogyan emlékeztek meg Petőfi születésének 100. évfordulójáról a szegedi úriasszonyok. Ünnepi műsoruk a következő volt: Horger Antal: Petőfi nyelve. (előadás) — Fodor László: Petőfi-dalokat énekel négy cigány kíséretében. — Allegorikus életkép: János vitéz Tündérországbán. — Élőkép: Befordultam a konyhába... — Végül: Zárdai növendékek énekkara.

Azt hisszük, pusztán a műsorból is megítélhető annak színvonala és célkitűzése.

Az elmondottak nyomán levonható a következtetés, hogy Szeged kulturális élete már 1919 és 1924 között is magán viseli az ellenforradalmi kormányzat különleges érdeklődésének jegeit. De Szeged kivételes szerepe az ellenforradalom politikai programjának végrehajtásában általában, kulturális-politikai programjának megvalósításában pedig különösen csak a következő években domborodik ki éles és félre nem érthető körvonallakkal.

(Vége következik.)

KERÉNYI GYÖRGY

Délszláv művek magyarul

Közös szenvedések és közös reménysek ezernyi szála kapcsolja össze ezer éve délszlávokat és magyarokat. Az egymás mellett élő népek az együttes harcban, együttes munkában sokkal jobban hasonlónak lettek egymáshoz, mint azt uralkodó osztályaik és kultúrpolitikájuk egészen a felszabadulásig elismerte. Sem a történetírók, sem a néprajztudósok, vagy az irodalmárok, még kevésbé a politikusok nem mutattak rá eléggé arra, ami közös, s arra sem, aminek értékét valóban a különbözőség mutatta meg igazán. A népi műveltség éppen leglényegében azonos dunavölgyi gyökereit mindmáig nem tártuk fel. Az uszító so-

viniszta napisajtóval csak néha-néha szállt szembe egy-egy, a szomszéd értékeit bemutatni szándékozó kötet, vagy tanulmány — az is vagy egészen ötletszerűen, vagy pedig a nemzetközi teljességre törekvés nagyképp, de száraz regisztráló jellegével. A délszláv népballadákat előbb fedezték fel a németek, mint mi; norvég, vagy japán írók könyvei sorrendben megelőzték a szerbeket, s mikor végre megjelent valami, vagy a fordítás volt gyenge, vagy a könyv kiállítása volt méltatlan, vagy a terjesztést hanyagolták el, vagy a kritika hallgatta agyon a művet, sőt, nemegyszer e hibák együtt jelentkeztek... A népek együttélése azonban